

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΤΙΝΩΝ ΦΟΡΕΜΑΤΩΝ

Ἐν τῶν δυσκολωτάτων κεφαλαίων τῆς Βυζαντινῆς λαογραφίας εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐνδυμασιολογίαν καὶ τοῦτο, διότι αἱ περὶ φορεμάτων πληροφορίαι τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων, περιγραφόντων γνωστὰ καὶ συνήθη διὰ τοὺς χρόνους των, εἶναι ἐντελῶς ἀόριστοι καὶ ἀνεπαρκεῖς, αἱ δ' ἐν μνημείοις, χειρογράφοις καὶ τοιχογραφίαις ἀπεικονίσεις δὲν εἶναι δυνατόν πάντοτε νὰ ταῦτισθῶσι πρὸς ὅσα αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ μαρτυροῦσιν. Εἰς τὴν δυσκολίαν ταύτην προστίθενται καὶ ἄλλαι ἐπίσης σημαντικαί. Μία τούτων λ. χ. εἶναι ὅτι ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα δέον, οὐχὶ σπανίως, νὰ νοήσωμεν διάφορα φορέματα¹, ἔτι δ' ὅτι πολλάκις τὸ ὄνομα ἐκφράζει οὐχὶ φόρεμα, ἀλλ' εἶδος ὑφάσματος, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως, τῆς χροῖας ἢ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἔξεμπλίων, ἐξ οὗ διάφορα εἶδη φορεμάτων κατεσκευάζοντο. Ἡ τελευταία μάλιστα δυσκολία εἶναι ἀρκούντως σοβαρά, ὃ δ' ἐρευνητῆς, ἵνα μὴ παραπλανηθῇ, καθήκον ἔχει νὰ ἐξακριβώσῃ ἅν, δι' ὧν λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐννοοῦσι μόνον ὕφασμα ἢ φόρεμα.

Τὰ ἐπόμενα τρία παραδείγματα ἔστωσαν εἰς πιστοποίησιν τῶν ἀνωτέρω.

Α'.

ΘΑΛΑΣΣΑ

Ἐν τοῖς Προδρομείοις ποιήμασι, καὶ δὴ ἐν περιγραφῇ συζυγικῆς ἔριδος, ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς μετὰ παραπόνου καὶ εἰρωνείας ὑπὸ τῆς συζύγου πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα λεγόμενα.

*τὴν θάλασσαν τὴν μ' ἔφερες, γνωρίζεις, ἔπαρέ τιν,
τὸ διβλανάριν, τὸ κουτνὶν καὶ τὸ ὑψηλὸν διθίκιν
καὶ τὸ μεγαλογράμματον ἱμάτων τὸ κνηκᾶτον
ἢ χάρισον ἢ πώλησον ἢ δὸς ὅπου κελεύεις.*²

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ἀναμφιβόλως περὶ φορεμάτων ὁ λόγος, ἐρωτᾶται τί εἶναι θάλασσα καὶ τί κουτνὶν.

Φέρε ἴδωμεν.

¹ Βλέπε ὅσα ἔγραψα ἐν Λαογραφίας τόμ. 8 σ. 254, 255, 256 κρίνων τὴν περὶ ἐνδυμάτων τοῦ κλήρου μελέτην τοῦ Γ. Σωτηρίου.

² Hesselting - Pernot, Poèmes Prodromiques 1.58 ἔξ.

Γνωστόν εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο πρὸς βαφήν, πλὴν ἄλλων ὑλῶν, καὶ τὸν χυμὸν τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς θαλασσίας πορφύρας¹, τὰ δὲ δι' αὐτοῦ βαφόμενα ὑφάσματα ἐκάλουν θαλασσοπόρφυρα², διὰ τὴν βαφικὴν ἐργασίαν τὸ ρῆμα θαλασσοβαφέ μεταχειρίζομενοι. Τὰ θαλασσοπόρφυρα ταῦτα ἦ, ὥς ὁ μεσαιωνικὸς σχολιαστὴς λέγει, θαλασσοβαφῆ³, φρονῶ ὅτι εἶναι αἱ τοῦ Προδρόμου θάλασσαι.

Ὅτι αἱ θάλασσαι ὠνομάζοντο οὕτως ἀπὸ τοῦ χρώματος ὑπεδήλωσε καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος γράψας ἐν τῷ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως ἔργῳ του⁴ «Πάντες ἀπὸ τε πρωτοσπαθαρίων καὶ ἕως ἐσχάτου ἀνθρώπου τοῦ φοροῦντος σκαραμάγγιον ἔστησαν ἕκαστος πρὸς τὸ ἴδιον τῆς χροιάς καὶ τοῦ ἐξεμπλίου σκαραμάγγιον, ἤγουν οἱ τοὺς πρασινορροδίνους ἀετοὺς φοροῦντες ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ τοὺς βόφους καὶ τοὺς πολυγύρους ἀετοὺς ὁμοίως, οἱ τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς λευκολέοντας ὁμοίως», ἐν ᾧ χωρίῳ οἱ μὲν ἀετοί, λέοντες καὶ βόφοι ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐξέμπλια, αἱ δὲ θάλασσαι εἰς τὴν χροίαν.

Ὅτι δὲ πάλιν αἱ θάλασσαι ἦσαν ἀλουργοὶ πιστοποιοῦσιν οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη χαρακτηρίζοντες τὴν τῶν συγχρόνων θάλασσαν ὥς φοινικοβαφὲς ἱμάτιον, ροδοειδέσι⁵ ἢ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον.⁶

Πιστοποιηθέντος ὅτι ἡ θάλασσα ἦτο ὕφασμα φοινικοβαφὲς⁷ μετ' ἐναλλαγῶν χρωμάτων (ροδοειδέσι ἢ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον) δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὥς ἐσφαλμένοι αἱ γινῶμαι τῶν λογίων ὅτι ἐκλήθη οὕτω, διότι ἀντεπροσώπευε φόρεμα, οὕτινος πλούσιοι ἦσαν οἱ κυματισμοὶ καὶ αἱ πτυχώσεις⁸ ἢ, ὅπερ ἔφερε διάφορα θαλάσσια σχήματα ἐνυφασμένα,⁹ ἢ σειράς, αἵτινες ἐμιμοῦντο κύματα θαλάσσης.¹⁰

¹ Ὅρα ὅτι κατὰ τὸν Πλίνιον (N. H. IX. 135.138) τὸ κογχύλιον τῆς πορφύρας ἐκαλεῖτο pelagia, ὁ δ' ἐξ αὐτοῦ χυμὸς pelagium.

² Ἀλουργά: θαλασσοπόρφυρα, λέγει ὁ Σουΐδας.

³ Εἰς Ὁδ. Z. 53.

⁴ Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 1.578.4.

⁵ Οἱ μετὰ Θεοφάνην 19.13, 604.11

⁶ Γενεσίου, Βασιλ. 7.1. Τὸ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον εἶναι τὸ ἄλλως διρροδίνον καλούμενον.

⁷ Ἐν Ζακύνθῳ νῦν εἶδος ἐρυθροῦ ἀνθους λέγεται θάλασσα.

⁸ Ὁ Du Cange ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσαρίῳ του, ἐν λ. ἀετός, ἔγραψε: θάλασσαν appellabant quod instar maris fluctuaret, ὁ δὲ Reiske, σχολιάζων τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου (2.552) εἶπεν «aptum nomen θάλασσα vesti undanti».

⁹ Τοῦτο εἶναι γνώμη τοῦ N. Kondakov (Les costumes orientaux à la cour Byzantine, Βυζάντιον 1.35) ὅστις, παρανοῶν τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου, κατατάσσει τὴν θάλασσαν εἰς τὰ ἐξέμπλια, ἐν ᾧ περὶ χροιάς ἐκεῖ πρόκειται.

¹⁰ Reiske ἐν τῷ εἰς Κωνστ. τὸν Πορφυρογεννήτον ὑπομνηματί του, 2.553.

Τὴν θάλασσαν εὐρίσκομεν τὸ πρῶτον μνημονευομένην ἐν τῷ Ἑπαρχιακῷ βιβλίῳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ,¹ ἐνθα καὶ σαφῶς λέγεται ὅτι αὕτη ἦτο πραγματεία Σαρακηνικὴ ἀπὸ Συρίας ἐρχομένη.² Ἐπειτα ὡς ἐρραμμένον φόρεμα εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ὑπὸ τοῦ βασιλέως λόγῳ ξενίων στελλόμενον τὴν ἀναφέρει κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος.³

Κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ὡς φόρεμα μνημονεύεται ἐν τε τοῖς ἀνωτέρῳ καταχωρισθεῖσι στίχοις καὶ ἐν ἀνεκδότῳ ἐργιδίῳ Θεοδώρου τοῦ Προδρομοῦ, οὗ ἡ ἐπιγραφή· «εἷς τινα φοροῦντα θάλασσαν καὶ παλαιωθὲν ἀνέστρεψεν αὐτό.»⁴

Ἡ θάλασσα ὡς φόρεμα ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὑπὸ τῶν τσαουσίων παρὰ τοῖς Τούρκοις φερόμενος θάλασσοφέρεις,⁵ καὶ μέχρι δ' ἐσχάτων ἀκόμη δὲν ἦτο ἄγνωστος. Τοῦλάχιστον μαρτυρεῖται ὅτι μέχρι πρὸ τεσσαρακονταετίας αἱ γυναῖκες τῆς ἐν τῇ Ἑρυθραίᾳ χερσονήσῳ Κρήνης ἐφόρουσαν θάλασσαν, ἣν ἄλλως καὶ κερμεσοῦν ἐκάλουσαν.⁶

Ἀλλὰ τί εἶδους φόρεμα ἦτο ἡ θάλασσα;

Ἐν τῷ Ἑπαρχιακῷ βιβλίῳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (5.2) αἱ θάλασσαι ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τὰ ἐσωφόρια, ἅρα ἀποκλείεται ἡ δι' αὐτῶν κατασκευὴ τότε ὑποκαμίσων.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ τῆς βασιλείου τάξεως (1.578.4) χαρακτηρίζει τὴν θάλασσαν ὡς σκαραμάγγιον. Καὶ ἂν μὲν ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς τί εἶδους φόρεμα ἦτο τὸ σκαραμάγγιον κατὰ τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τότε θὰ ἠδυνάμεθα, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, νὰ γνωρίζωμεν τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν τῆς θαλάσσης. Τοῦτο ὅμως, δυστυχῶς, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Kondacov ὅτι ἦτο καφτάνι,⁷ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ.

Παρὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς πὼς τὴν θάλασσαν. Ὅμι-

¹ Βλέπε ὅσα διὰ τὸ θαλάσσιον ἔγραψεν ὁ Blümner, Der Maximaltarif des Diocletian σελ. 159.

² Ὅμοιος καὶ ἡ ἀπὸ Συρίας ἐρχομένη Σαρακηνικὴ (πραγματεία) εἴτε ἐσωφόρια εἶεν, εἴτε ἄβδία καὶ φουφούλια, θάλασσαι, J. Nicole, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ Ἑπαρχιακὸν βιβλίον 5.2.

³ Σφιγκτούρια, θάλασσαι καὶ ἄβδία πλατύλωρα καὶ ἄβδία μασουρωτά, τὰ μὲν ἀμφεσμένα ἀπὸ διβλαττίων, τὰ δὲ καὶ λιτά. Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 470.6, 471.5.

⁴ Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodore Prodrome σ. 403.

⁵ Ἐπιθι τὸ ὑπόμνημα τοῦ Reiske εἰς τὸ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως ἔργον τοῦ Πορφυρογεννήτου (2.552.)

⁶ Κατὰ δελτίον τοῦ ἱστορ. λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Δυστυχῶς περὶ τῆς θαλάσσης ταύτης ἐρωτήσας οὐδὲν ἀκριβέστερον ἠδυνήθην νὰ μάθω.

⁷ N. Kondacov, Ἐνθ. ἀν. σ. 13. 28. 37. Ὑπὸ τὸ ὄνομα σκαραμάγγιον ἐνοοῦντο, φαίνεται, διάφορα φορέματα.

λῶν δῆλα δὴ περὶ αὐτῆς ὁ συνεχίζων τὸν Θεοφάνη (19.13) τὴν περιγράφει ὡς ἱμάτιον ἐπαμφιεννύμενον, ὁ Συμεὼν Μάγιστρος (604.10) ὡς ἐσθῆτα ἐπιβαλλομένην, ἣν καὶ κολόβιον οἱ σύγχρονοι ἐκάλουν, ὁ δὲ Γενέσιος (7.2) πάλιν ὡς ἐσθῆτα ἐπιβαλλομένην, ἣν οἱ ἐγχώριοι κολόβιον ἐκάλουν.¹

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν σαφῶς φαίνεται ὅτι ἡ θάλασσα ἦτο μεταξὺ τὸν² ροδόχρουν κολόβιον, ἐπενδύτης δῆλα δὴ ὑπὲρ τὸν χιτῶνα ἐπιβαλλόμενος μὲ βραχείας χειρίδας ἢ καὶ ἀχειρίδωτος ζωννύμενος ἢ ἄζωστος μένων, κατὰ τὰς περιστάσεις.

Διὰ τὴν στέρησιν λοιπὸν τοιοῦτον τινὸς ἐπενδύτου παρεπονεῖτο ἡ σύζυγος τοῦ Προδρόμου.

Β'.

ΚΟΥΤΝΙΝ

Ἀραβιστὶ κοῦτν ἢ κουτοῦν λέγεται ὁ βάμβαξ,³ κουτνὶ δὲ ὁ βαμβακερός. Κατὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τοῦ Προδρόμου ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις μνημονεύμενον κουτνὶν πρέπει νὰ δηλοῖ φόρεμα ἐξ ὑφάσματος περιέχοντος βάμβακα καὶ προερχομένου ἐκ χωρῶν, ἐφ' ὧν ὑπῆρχεν Ἀραβικὴ ἐπίδρασις ἢ κατοχή.

Τὴν πρώτην εἰκασίαν ἐπιβεβαιοῖ ὁ da Somavera μεταφράζων ἐν τῷ λεξικῷ του τὸ ζεντουνὶ διὰ τοῦ ἀτλάζι, τὴν δευτέραν δὲ διὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καθ' οὓς, φυσικά, ἐξηκολούθει ἡ παλαιὰ ἐμπορικὴ παράδοσις ὁ Π. Τριανταφυλλίδης λέγων ὅτι κατὰ τὸ 1870 ἐν Τραπεζοῦντι «μόλις ἐδείκνυν σημεία ζωῆς τὰ κουτνία καὶ κεζία τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Λαμασκοῦ καὶ τῆς Ἀμίδης».⁴

Ἦτο λοιπὸν τὸ κουτνὶ ὑφασμα, οὗτινος ὁ μὲν στήμων ἦτο ἐκ βάμβακος, τὸ δὲ ὑφάδιον ἐκ μετάξης, τὸ κοινῶς ἀτλάζι, ὡς εἴρηται.⁵

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ ὑφασμα τοῦτο διαφοροτρόπως ἐχρησιμοποιεῖτο.

¹ Ἡ ἐσθῆς αὕτη ἐλέγετο, ἔνεκα τῶν ἐνυφασμένων ζωδίων, καὶ ἀετὸς (Οἱ μετὰ Θεοφάνην 19.4. Γενέσι. Βασιλ. 7.2).

² Καὶ ἡ τῶν γυναικῶν τῆς Κρήνης θάλασσα ὡς μεταξὺ τὸν φόρεμα περιγράφεται.

³ Κατὰ τὸ λεξικὸν τοῦ Χλωροῦ. Κατὰ τὸν κύριον Χρ. Νομικὸν goumâch goutni Ἀραβιστὶ λέγεται τόπι ὑφάσματος βαμβακεροῦ. Ὁ G. Meyer, Neugriechische Studien 4.41 καὶ ὁ P. Kretschmer, Grammatische Miscellen B. Z. 10. 585 συνδέουσι τὴν λέξιν πρὸς τὸ Ἰταλικὸν cotone Πβ. καὶ M. Vasmer, Beiträge zur griechischen Grammatik B. Z. 16.540.

⁴ Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες σ. 76.

⁵ Κατὰ παρεξήγησιν ὁ κ. Ν. Παπαδόπουλος, (Ἐμπορικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία τόμ.1 μέρος 2ον σ. 326) σημειοῖ κουτνὶ ὑφασμα ἐτερόμαλλον, τοῦ ὁποίου τὸ στημόνι εἶναι

Ὁ Ἑμμανουὴλ Γεωργιλλᾶς, ὅστις τὸ λέγει τζατουνί, πιστοποιεῖ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του, τὸν ΙΕ΄. δῆλα δὴ αἰῶνα, ἐρράπτετο τριγῦρο εἰς τὴν ποδιάν, ἦτοι τὴν κάτω ἄκρον τῶν γυναικείων φορεμάτων,¹ ἐν Κρήτῃ, τζαντουνί καλούμενον κατὰ τὸν ΙΖ΄. αἰῶνα μεσοῦντα, ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς κατασκευὴν ἐπανωφορίων,² ἐν Ἀθήναις δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄. αἰῶνος πρὸς κατασκευὴν ζιπουνίων.³

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐξ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις κατεσκευάζοντο καλύμματα τῆς κεφαλῆς, μπερέττες,⁴ ἐν Πόντῳ δὲ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Ἡπειρῷ ἀντεριά,⁵ συνήθεια εὐρέως διαδεδομένη, ὡς δεικνύει ὁ ἑξῆς στίχος δημοδῶν ποιημάτων

καὶ τὰ κουτνιά του ἀστράπτει ποῦ ἦταν ἄντεριά του.

Μέχρι πρό τιнос τέλος ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ κουτνὶν κατεσκευάζοντο φουστάνια, ζιπούνια δ' ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης.

Ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ κουτνίου καὶ τὴν σημερινὴν κατ' ἐπικράτησιν χρῆσιν αὐτοῦ⁶ δέχομαι ὅτι τοῦτο κατὰ τὸν ΙΒ΄. αἰῶνα ἦτο μεσόφορον ἀντερὶ ἀτλαζωτόν, ὅπερ καὶ τότε, ὡς καὶ νῦν, θὰ ἐθεωρεῖτο κοινωνικῆς εὐημερίας δεῖγμα,⁷ δι' ὃ καὶ διὰ τὴν στέρησιν αὐτοῦ παραπονεῖται ἡ σύζυγος τοῦ Προδρομοῦ.

μεταξὶ καὶ καμνεὶ τὴν ὄψιν, τὸ δὲ ὑφάδι χονδρὸν νῆμα λινόν. Τὸ κουτνὶ νῦν εἶναι καὶ ὀλομέταξον ὕφασμα μὲ παραλλήλους ἐγχρώμους ταινίας (Χαλδία Πόντου) ἢ τετραγωνίδια (Καστορία).

¹ Κατὰ τὸν ποιητὴν, «εἰς πᾶσα ἓνα φόρεμα ποῦ νά ναι τιμημένο» κατὰ τὸ κάτω ἄκρον ἐρράπτετο

βελοῦσιν ἢ καὶ τζατουνὶν ἢ κουμαχᾶς ἐκ τὴν Πίζαν

Ε. Γεωργιλλᾶ, Τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σελ. 36 στίχ. 138.)

² Ἐν Κρητικῷ συμβολαίῳ τοῦ 1640 ἀναφέρεται κόττα (Ἰταλ. cotta = ἐπανωφόριον) τζαντουνί. Στ. Ξανθοῦ διδου, Κρητικὰ συμβόλαια σ. 264. 265. Βλέπε καὶ τὸν κατωτέρω δημοσιευόμενον θρηνον τοῦ φαλλίδου.

³ Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 3.30. Ζιπούνια χρυσοκέντητα ἀπὸ κουτόνι κατεσκευάζοντο ἄλλοτε ἐν Σφακίοις.

⁴ Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἀν. 3.41.

⁵ Δ. Σάργου, Παλαιογραφικὸς ἔρνος ΚΠ. 33.85. Τὸ κουτνὶν ἀντερὶν μάλιστα συνηθέστατα ἠκούετο αὐτόθι.

⁶ Νῦν τὸ ὕφασμα εἶναι γνωστὸν ἐν Αἰῶν ὡς κουτνί, ἐν Καστορίᾳ τῆς Μακεδονίας Σκύρῳ καὶ Λιβησίῳ τῆς Λυκίας ὡς κουτνί, ἐν Πόντῳ ὡς κουτνὶν ἢ γουτνὶν, ἐν Ἡπειρῳ καὶ Σιατίστῃ ὡς κουτνί, ἐν Μάνῃ, Σηλυβρίᾳ καὶ παλαιότερον ἐν Ἀθήναις ὡς κουτουνί, ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης ὡς κουτόνι καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ὡς κουτνοῦ.

⁷ Πβ. τὸν ἐκ Ποντικοῦ γαμηλίου ἔσματος στίχον

νιέ μ' κ' εἶσαι Σιαμὶ γουτνὶν 'ς σὸ σαντούκ' νὰ φυλάττω σε

Π. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σ. 120.

Γ'.

ΜΟΝΑΠΛΑ

Μεσαιωνική τις παροιμία λέγει·

ἡ πτωχεία κατέδειξε τὰ μοναπλά.¹

Ἐξετάσωμεν τί ἦσαν τὰ μοναπλά ταῦτα.

Μάξιμος ὁ Πλανούδης ἐν τῇ συλλογῇ τῶν παροιμιῶν του, ἐξελληνίζων τὴν δημώδη φράσιν, ἀπέδωκε τὴν παροιμίαν διὰ τοῦ «ἡ πτωχεία τὰς ἀπλᾶς ἐσθῆτας κατέδειξε», ὑποδείξας οὕτω, κατ' ἐμέ, καίτοι ὅλως γενικῶς, τί οἱ σύγχρονοί του ὠνόμαζον μοναπλά.²

Ὁ Eduard Kurtz, ἐπιθυμῶν νὰ διασαφήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν λέξιν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν παροιμιῶν τοῦ Πλανούδου ἡρμήνευσεν τὴν παροιμίαν διὰ τοῦ ἡ πτωχεία εἰσήγαγε τὴν μόδαν νὰ φέρωσιν οἱ ἄνθρωποι μόνον ἐν φόρεμα,³ τέλος δ' ὁ K. Ἀμαντος ἐπ' ἐσχάτων διευκρίνησθαι ὅτι ἴσως μοναπλὸν εἶναι εἶδος πελερίνας, τὴν παροιμίαν δ' ἡρμήνευσεν ὡς ἐξῆς· ἡ πτωχεία ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ εἰσαχθῶσι τὰ φορέματα μοναπλά τὰ μὴ τοῦ συρμοῦ, τὰ τὰ μὴ ἀρέσκοντα.⁴

Ἵνα κατανοηθῇ τί ἦσαν τὰ μοναπλά, ἐπ' ἀνάγκης εἶναι νὰ ἐξετασθῇ τί σημαίνει τὸ ἐπίθετον μοναπλός.

Λοιπὸν σήμερον πολλαχοῦ τὸ μοναπλὸς εἶναι ταῦτ' ὁ μόνος. Μονὸ ὅμως ἐν Ἠλείῳ, Σκύρῳ⁵ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μονελὸ ἐν Μάνῃ λέγεται τὸ ὕφασμα τὸ μὲ δύο ποδαρικά ὑφανθέν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ διπλὸ ἢ δίμιτο ἢ διπλάρι,⁶ ὅπερ ὑφαίνόμενον μὲ τρία⁷ ἢ τέσσαρα ποδαρικά εἶναι κρουστότερον.

¹ Βλέπε K. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.561. Ὁ Du Cange ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσάρῳ του, καὶ δὴ ἐν λ. μοναπλός, ἐκ χειρογράφου παραλαμβάνων, ἀναγινώσκει· «οἱ πτωχοὶ κατέδει. ξαν τὰ μοναπλά», τοῦθ' ὅπερ δίδει ἐπ' ἴσης ὀρθὸν νόημα.

² E. Kurtz, Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes σ. 40.

³ E. Kurtz, Ἔνθ' ἄν.

⁴ K. Amantos, Μοναπλός B. Z. 25 114. Ὅτι οὐδέμιαν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν σημασίαν εἰς τὴν θεολογικὴν τῆς παροιμίας ἐρμηνείαν «τουτέστιν ἐν μονάδι προσώπου οὐ μὴν ἐν τριάδι τῇ τρισυποστάτῳ λατρεῦναι θεότητι» εἶναι αὐτονόητον. Βλέπε M. Ψελλοῦ, Ἑρμηνεῖαι εἰς δημώδη ρητά (K. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.561).

⁵ Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη — Σκύρος σ. 90.

⁶ Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Ἔνθ' ἄν.

⁷ Πβ. τὸ ἐκ Ζακύνθου δίστιχον.

*μὲ τρία ποδαρικά φαίνουνε τὸ διπλάρι
ποτέ του ὁ ἀδικοθάνατος δὲ εἶπε νὰ μὲ πάρῃ.*

Τοιαῦτα λοιπὸν μοναπλά, ἤτοι ἐκ τοιούτου μοναπλοῦ ὑφάσματος κατασκευαζόμενα φορέματα, βαμβακερὰ ἴσως, ἐχρησιμοποιοῦν οἱ πτωχοὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, εὐωνότερα, φυσικά, καὶ ὑποδεεστέρας ποιότητος τῶν διπλῶν, ἤτοι διμίτων. Ὅτι δὲ τὰ δίμιτα ἐθεωροῦντο ἀξίαν τινὰ ἔχοντα φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ παραπόνου τῆς αὐτῆς συζύγου τοῦ Προδρομοῦ, ἣτις λέγει πρὸς τὸν ἄνδρα ἀλλαχοῦ

*ποῖον ἱμάτιν μ' ἔρραψες, ποῖον δίμιτον μ' ἐποίκεις;*¹

Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Πλανούδης μεταφράζων τὰ μοναπλά διὰ τοῦ ἀπλᾶς ἐσθῆτας, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον τὸ μονὸν ὕφασμα λέγεται ἀπλὸν ἐν Ἰκαρίᾳ.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀπλῶν καὶ διπλῶν ὑφασμάτων καὶ φορεμάτων εἶναι πολὺ παλαιότερα τῆς ἐποχῆς, ἣν ἐξετάζομεν, ἀφ' οὗ ἐν μὲν τῷ κατὰ τὸν Θ. αἰῶνα γραφέντι ὄνειροκριτικῷ τοῦ Ἀχμέτ ἀναφέρεται φόρεμα διπλόν,² ἐν δὲ τῷ διαγράμματι τοῦ Διοκλητιανοῦ φιβουλατώριον ἀπλοῦν (19.15), χλαμὺς (χλανίς) ἀπλῇ καὶ διπλῇ (1.57.58) καὶ βάνατα Νωρικῇ διπλῇ (19.43).³

Νῦν γεννᾶται τὸ ζήτημα ποῖον ἦτο τὸ σχῆμα τῶν μοναπλῶν.

Νομίζω ὅτι τὰ μοναπλά οὐδὲν ὠρισμένον σχῆμα εἶχον, οὕτω δ' ἐκαλοῦντο πάντα τὰ ἐκ μοναπλοῦ ὑφάσματος κατασκευαζόμενα φορέματα, ἀκριβῶς ὡς νῦν διπλάρι.⁴ λέγεται τὸ δίμιτον ὕφασμα καὶ πᾶν εἶδος φορέματος ἕξ αὐτοῦ κατασκευαζόμενον.⁵

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Hesselting - Pernot, Poèmes Prodromiques 1. 46.

² Fr. Drexl, Achmes Oneirocriticon κεφ. ρνς. (σ. 115. 6 ἐξ.).

³ Ο Blümmner, Der Maximaltarif des Diocletian σ. 151 νομίζει ὅτι ἀπλοῦν ἐλέγετο τότε τὸ ἄκοπον ὕφασμα, διπλοῦν δὲ τὸ ἐρραμμένον πλέον εἰς ὠρισμένον σχῆμα φόρεμα. Ὅτι περὶ διαφορᾶς ὅλης καὶ τρόπου ὑφάνσεως πρόκειται νομίζω ὅτι ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὅτι (δ)ιπλῇ νῦν ἐν Σύμῃ, Καρπάθῳ καὶ Κῷ καὶ διπλάρι ἐν Ἡπείρῳ καὶ Αἰνῷ λέγεται δίμιτον μάλλινον κλινოსκέπασμα.

⁴ Τοῦτο ἐν Κουσοβίτση, Κουρέντοις καὶ Δρόβιανῇ τῆς Ἡπείρου εἶναι λινόν, ἐν Τσαμαντᾷ δὲ τῆς αὐτῆς περιοχῆς καὶ ἐκ σπάρτου.

⁵ Ἐν Κουρέντοις καὶ Τσαμαντᾷ τῆς Ἡπείρου τὸ διπλάρι εἶναι ἐξωτερικὸν γυναικεῖον φόρεμα κομβούμενον κατὰ τὸ στήθος καὶ χειρίδας μετὰ μαργελίων μέχρη τῶν ἀγκῶνων ἔχον. (Ν. Νίτσου, Περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ κόμης τοῦ Τσαμαντᾷ σ. 257). Κατὰ δελτίον τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ παλαιότερον «ἡ ντυμασιά τῶν ἀνδρῶν ἦτανε ἀπὸ διπλάρι, εἶδος ἐντοπίου χονδροῦ ὑφάσματος, ποῦ τὸ ἐγνήθανε οἱ γυναῖκες.»